

فصلنامه علمی تخصصی فقه و حقوق معاصر

سال یازدهم - شماره ۳۱ - بهار ۱۴۰۴ - ص ۱۸۰-۲۰۰

بررسی جرم شناختی و کیفری تأثیر خشونت مالی ناشی از قمار آنلاین بر زنان و کودکان به عنوان قربانیان خاموش

سوسن ایزدی دستنئی^۱

چکیده

قمار آنلاین در سال‌های اخیر به شکل فزاینده‌ای گسترش یافته و پیامدهایی فراتر از زیان‌های مالی فردی بر جای گذاشته است. این پدیده به‌ویژه با خشونت اقتصادی پنهانی همراه است که متوجه گروه‌های آسیب‌پذیر، به‌ویژه زنان و کودکان، می‌شود. پژوهش حاضر با رویکرد توصیفی-تحلیلی و مبتنی بر مطالعات کتابخانه‌ای، به بررسی ابعاد جرم‌شناختی این خشونت مالی و اثرات آن در نظام قانون‌گذاری کیفری ایران می‌پردازد. با بهره‌گیری از نظریه‌هایی همچون فشار مرتون، فنون خنثی‌سازی، معاشرت ترجیحی و تقلید، رفتار قماربازان و بسترهای اجتماعی مؤثر بر آن تحلیل شده است. یافته‌ها نشان می‌دهند که عوامل ساختاری مانند نابرابری فرصت‌ها و تأثیرات محیطی در خانوار، زمینه‌ساز رفتارهای انحرافی و خشونت مالی می‌شوند. در همین راستا، اصلاح ماده ۷۵۰ قانون مجازات اسلامی به عنوان اقدامی مثبت در جهت جرم‌انگاری مؤثر قمار آنلاین ارزیابی شده است. پژوهش بر ضرورت سیاست‌گذاری تلفیقی در ابعاد حقوقی، آموزشی، اجتماعی و فرهنگی تأکید دارد و راهکارهایی چون آموزش سواد مالی، توانمندسازی اقتصادی زنان و حمایت‌های اجتماعی را برای پیشگیری از آسیب‌های ناشی از قمار پیشنهاد می‌کند.

کلمات کلیدی: جرم شناختی، خشونت مالی، قمار آنلاین، زنان، کودکان

^۱ دانشجوی کارشناسی رشته حقوق و کارشناسی ارشد رشته ادیان و عرفان تطبیقی از دانشگاه شهر کرد، کارآموز وکالت، آدرس ایمیل: sizadi123@gmail.com

مقدمه

قمار یکی از پدیده‌های اجتماعی است که در دهه‌های اخیر، به‌ویژه با گسترش فناوری‌های دیجیتال و فضای مجازی، ابعاد گسترده‌تری یافته و به یکی از نگرانی‌های مهم در حوزه انحرافات اجتماعی و جرم‌شناسی تبدیل شده است. این رفتار که از دیرباز به‌عنوان یکی از اشکال انحراف اجتماعی شناخته می‌شود، نه تنها تبعات اقتصادی و روانی برای افراد درگیر دارد، بلکه نظم و سلامت اجتماعی را نیز تهدید می‌کند. با وجود منع قانونی قمار در بسیاری از کشورها، از جمله ایران، تمایل افراد به شرکت در آن، به‌ویژه در قالب قمار آنلاین و شرط‌بندی‌های اینترنتی، روندی فزاینده داشته و به یک معضل اجتماعی تبدیل شده است. تحقیقات متعدد داخلی و خارجی به بررسی علل، انگیزه‌ها و زمینه‌های فردی و اجتماعی ارتکاب به قمار پرداخته‌اند. برای مثال خالقی و فرخی‌نیا (۱۴۰۰) در مقاله‌ای با عنوان «ابعاد فقهی و جرم شناختی شرط‌بندی در فضای مجازی» با بهره‌گیری از نظریه‌های جرم‌شناسی، قمار در فضای مجازی را به‌عنوان رفتاری آموخته‌شده و تحت تأثیر عوامل ساختاری و اجتماعی تحلیل کرده‌اند، همچنین چگنی و موسوی (۱۳۹۸) در مقاله‌ای با عنوان «قماربازی در فضای مجازی از نظر حقوق کیفری» با رویکردی فقهی و حقوقی، خلأهای تقنینی و چالش‌های حقوق کیفری ایران در مواجهه با قمار اینترنتی و شرط‌بندی را بررسی کرده‌اند. نتایج این دو مطالعه نشان می‌دهد که قمار در فضای مجازی نه تنها از نظر جرم‌شناسی و اجتماعی یک پدیده پیچیده است، بلکه از منظر حقوقی نیز با چالش‌های جدی مواجه است. در این راستا، نظریه‌های کلاسیک و معاصر جرم‌شناسی، مانند نظریه فشار مرتون، فنون خنثی‌سازی ماتزا و سایکس، نظریه معاشرت ترجیحی ساترلند و نظریه تقلید تارد، می‌توانند چارچوبی تحلیلی برای درک بهتر چرایی و چگونگی شکل‌گیری گرایش به قمار در افراد و گروه‌های مختلف اجتماعی فراهم آورند. این نظریه‌ها، هر یک از زاویه‌ای خاص، به بررسی زمینه‌ها و مکانیزم‌های روانی - اجتماعی ارتکاب به قمار پرداخته و به‌روشنی نشان می‌دهند که قمار یک رفتار آموخته‌شده و اغلب محصول فشارهای ساختاری، تعاملات اجتماعی یا توجیهات روانی است. از سوی دیگر، یکی از پیامدهای نادیده‌انگاشته‌شده‌ی قمار و شرط‌بندی آنلاین، به‌ویژه در بستر خانواده، بروز نوعی خشونت پنهان ولی تأثیرگذار تحت عنوان «خشونت اقتصادی» است که عمدتاً زنان، کودکان و اقشار آسیب‌پذیر قربانیان آن هستند. در این زمینه، نظریه منابع و بلیام گود و داده‌های پژوهشی داخلی و بین‌المللی نشان می‌دهند که فقر، بیکاری و عدم استقلال اقتصادی زنان نقش مهمی در سوق دادن آن‌ها به سمت فعالیت‌هایی همچون قمار آنلاین ایفا می‌کند. متأسفانه این مسئله به‌واسطه نارسایی‌های قانونی، فقدان حمایت‌های اجتماعی کافی و خلأ آموزشی و مهارتی، به معضلی چندبعدی بدل شده است. بر این اساس، پژوهش حاضر درصدد است به بررسی تحولات حقوق کیفری مربوط به قمار و شرط‌بندی، تحلیل نظریه‌های جرم‌شناسی و آسیب‌های اجتماعی و اقتصادی ناشی از آن‌ها - به‌ویژه خشونت اقتصادی علیه زنان و کودکان بپردازد.

۱. مفهوم شناسی

۱-۱ جرم‌شناسی

معنی لغوی کلمه‌ی جرم‌شناسی را باید در دو کلمه‌ی لاتین و یونانی "Crimin" به معنی "اتهام" و یا "جرم" و کلمه‌ی "Logos" به معنای "علم" در زبان یونانی کهن جستجو نمود؛ بنابراین تعریف لغوی این علم بررسی و شناخت پدیده‌ی مجرمیت هست. جرم‌شناسی علمی در سال ۱۸۷۶ م در قالب کتاب انسان بزهکار پا به عرصه وجود نهاد و تاکنون از عمر ۱۲۰ ساله برخوردار شده است. بعدها «گاروفالو» این رشته را تحت عنوان جرم‌شناسی (criminologie) عنوان گذاری کرد. البته طبق نظر بعضی از جرم‌شناسان و انسان شناسان یک فرانسوی بنام «توپینار» (Topinard) از کلمه «جرم‌شناسی» در آثار خودش در پایان سده نوزدهم (۱۸۷۹) استفاده کرده است (ثابتی پور، ۱۳۹۷: ۵۱).

جرم‌شناسی، به عنوان شاخه‌ای از علوم جنایی در قرن‌های اخیر، رسالت شناسایی عوامل مجرمانه و ارائه راه حل جهت کاهش این پدیده در جوامع بشری را بر عهده دارد. این رشته که تقریباً هم‌زمان با پیدایش مکتب تحقیقی متولد شده و با دیدگاه‌های زیست‌شناختی سزار لمبروزو و نظریات جامعه‌شناختی انریکو فری درباره عوامل جرم‌زا شکل گرفته، ریشه‌های جرم را خارج از اراده بزهکار دنبال می‌کند و به دنبال عواملی است که بر این اراده تأثیر می‌گذارند (میرخلیلی، ۱۳۹۹: ۱۹). جرم‌شناسی به عنوان یک دانش میان‌رشته‌ای، همان‌گونه که از نام آن برمی‌آید، دانش مطالعه جرم است. در حقیقت، جرم‌شناسی به دنبال آن است تا با مطالعه و تحلیل جرم، مجرم، محیط اجتماعی و موقعیت‌های پیش جنایی به شناسایی علل و عوامل بزهکاری پرداخته و درواقع معمای ارتکاب بزه را رازگشایی کند و پی به چرایی ارتکاب جرم و تکرار آن ببرد (بیات و لطفعلی زاده، ۱۴۰۲: ۱۰).

۱-۲ خشونت مالی

درمعنای خشونت و تعریف آن بین صاحب‌نظران توافقی وجود ندارد، در این میان خشونت را می‌توان اقدام علیه جسم، جان، شرف، مال، حقوق فطری، طبیعی، اجتماعی و معنوی فرد، افراد، هویت‌ها و هنجارهای اجتماعی دانست (میرخلیلی، ۱۳۹۹: ۱۲۷). با توجه به این تعریف می‌توان اقدام علیه مال را نیز نوعی خشونت به حساب آورد. ازجمله انواع این نوع خشونت می‌توان به ایجاد محدودیت‌های اقتصادی نظیر ندادن خرجی، سوظن نسبت به زن در سوءاستفاده از منابع مالی خانواده و کنترل شدید و دائمی مخارج زن و پنهان کردن درآمد توسط شوهران اشاره کرد (احمدی، ۱۳۸۴: ۲۲۷).

خشونت اقتصادی و یا سوءاستفاده مالی زمانی اتفاق میافتد که مرتکب از دسترسی قربانی به امور مالی، نیازهای اقتصادی و سرمایه‌گذاری جلوگیری کرده، مانع دستیابی همسرش به اشتغال و تحصیلات بیشتر شود و یا اینکه حق همسر خود را بر املاک انکار نماید. همچنان خشونت اقتصادی محروم ساختن او از احتیاجات اولیه، کنترل دسترسی به خدمات پزشکی، محروم ساختن از تصمیم‌گیری‌های مالی و قوانین تبعیض‌آمیز سنتی راجع به میراث، حقوق مالکیت و استفاده از اراضی مشترک را شامل می‌شود (United Nations General Assembly). می‌توان خشونت یا سوءاستفاده‌ی اقتصادی را یک نوع خشونت پنهان و شکل نامرئی سوءاستفاده در رابطه با شریک صمیمی‌زندگی دانست که به هر نوع رفتاری که منابع اقتصادی فرد دیگر را کنترل، استثمار یا تخریب کند اطلاق می‌شود (Stylianou, 2018: 15; Postmus, 2020: 270).

۳-۱ قمار آنلاین

قمار واژه‌ای عربی است که در معنای «گرو قرار دادن پول یا مالی در ضمن بازی» و یا «بازی با آلت مخصوصی که در آن شرط شده باشد که به برنده چیزی بدهند» مورد استعمال قرار گرفته است (ابن منظور، ۱۴۱۹: ۳۶). در زبان فارسی نیز قمار عبارت است از انجام یک عمل و یا انجام بر مبنای شرط‌بندی که به موجب آن یکی از طرفین ملزم به پرداخت مال معین عمل خاصی برای شخص برنده می‌شود (دهخدا، ۱۳۹۷). همین مفهوم در زبان انگلیسی با واژه (Gambling) شناخته می‌شود و عبارت است از تعهد به دادن یا گرفتن پول یا هر چیز باارزشی در وقوع یا عدم وقوع یک رویدادی که نتیجه آن نامعلوم و مبتنی بر شانس است. قمار اینترنتی به شکلی از قمار منتسب می‌شود که به کمک فناوری‌های ارتباطی گسترش یافته و توسط تلفن همراه به عنوان رسانه‌ای همیشه حاضر، بسیار تسهیل شده و به طور دائمی در تمام اوقات در اختیار کاربران قرار گرفته است (Gainsbury & et al, 2014). پدیده‌ی قمار و شرط‌بندی اینترنتی پدیده‌ای است که با پیدایش و فراگیری اینترنت از قرن بیستم میلادی به شکل ابتدایی ایجاد شد و در عصر حاضر در تمام کشورهای دنیا می‌توان این پدیده را مشاهده نمود. (Wood & Williams, 2009, p: 19).

۲. دیدگاه‌های جرم‌شناسی در خصوص قمار و پیامدهای آن

۱-۲ نظریه فشار

این نظریه متعلق به رابرت مرتون است. وی معتقد است در یک جامعه باثبات، بین اهداف و ارزش‌های اجتماعی - فرهنگی و راه‌های پذیرفته‌شده از سوی عامه مردم برای دستیابی به آن‌ها، تعادل وجود دارد. وقتی این رابطه متعادل به هم بخورد، نظم اجتماعی از بین می‌رود و هرج و مرج به وجود می‌آید. بنابراین احساس فشار زمانی رخ می‌دهد که بین آرزوها و آرمان‌های فرهنگی نظیر موفقیت مالی از یک سو و

فرصت‌های ساختاری نظیر آموزش و استخدام از سوی دیگر دوگانگی و برخورد وجود دارد که در نتیجه آن تنها برخی از اشخاص می‌توانند به چنین موفقیت‌هایی دست پیدا کنند. لذا مرتن ریشه‌های جرم و انحراف را در ساختار جامعه می‌داند. به نظر وی در اغلب اوقات، امکانات برای دستیابی به موفقیت، بر اساس طبقه اجتماعی - اقتصادی فراهم می‌شود. وی معتقد است اگرچه اکثر مردم اهداف و ارزش‌های مشابهی دارند اما توانایی دستیابی به اهداف شخصی به وسیله طبقه اقتصادی - اجتماعی محدود شده است. فشار در مناطق مرفه به خاطر در دسترس بودن فرصت‌های آموزشی و رفاهی ناچیز است، اما در مناطق بی‌سازمان به دلیل این که راه‌های مشروع و قانونی کسب موفقیت بسته است، فشار رخ می‌دهد. به طوری که مردم تهیدست برای رهایی از فشار ممکن است از روش‌های مجرمانه برای رسیدن به اهدافشان استفاده کنند (معظمی، ۱۳۸۸: ۷۷).

در این رابطه مرتون افراد را به پنج گروه طبقه‌بندی کرده است:

الف) هم‌نوایی اولین و صحیح‌ترین واکنش اجتماعی است که بر اساس آن فرد هم اهداف فرهنگی و هم وسایل نهادی شده را برای دستیابی به هدف‌ها پذیرفته و منطبق بر آن عمل می‌کند. ب) نوآوری یا بدعت زمانی است که فرد اهداف فرهنگی و مقبول اجتماعی را می‌پذیرد، ولی از وسایل و راه‌های نهادی شده و مقبول استفاده نمی‌کند و به ابزارهای غیر مقبول برای رسیدن به هدف توسل می‌جوید (محسنی تبریزی، ۱۳۸۳: ۶۵).

ب) نوآوری معمولاً هنگامی رخ می‌دهد که افراد مترصد رسیدن به هدف‌های مشروع باشند، ولی راه‌های استفاده مؤثر از وسایل پذیرفته‌شده، برایشان مسدود باشد؛ برای مثال، دزدان بانک می‌خواهند به همان هدف‌هایی برسند که دیگر اعضای جامعه دارند یعنی گردآوری ثروت، اما آن‌ها به جای کار کردن شدید در یک شغل متعارف و پس‌انداز ماهیانه، یک‌شبه می‌خواهند راه صدساله را طی کنند، از این جهت سارقان بانک معیارهای اجتماعی را دگرگون می‌کنند و به نوآوری دست می‌زنند (ستوده، ۱۳۹۲: ۱۲۸).

ج) انزواگرایانه: وقتی فردی به دلیل شرایط محدود و یا عدم شایستگی خود نتواند به هدف‌های تعیین‌شده فرهنگی و نیز به وسایل دستیابی به آن‌ها برسد، کناره‌گیری اختیار می‌کند؛ مثال، شخصی که خانواده، شغل، دوستان و فرزندان خود را رها می‌کند و زندگی در تنهایی و انزوا را ترجیح می‌دهد، کسی است که عملاً به دلیل ناتوانی یا عدم تمایل خود حاضر به بهنجار شدن و روی آوردن به زندگی سالم نیستند و غالباً به وسیله بسیاری از مردم طرد می‌شوند یا خود از جامعه کناره‌گیری می‌کنند (همان، ۱۲۹).

د) سنت‌گرایی هنگامی رخ می‌دهد که شخص وسایل فرهنگی مرسوم را تأیید کرده، اما هدف را نمی‌پذیرد. این وضعیت نیز انحرافی محسوب می‌شود، چون فرد هدف‌های اجتماعی را نادیده انگاشته و به آن‌ها بی‌توجهی می‌نماید، که به زعم مرتن بیشتر اعضاء طبقه می‌توسط و کارمندان دچار این گونه انحرافات می‌

گردند تا اعضاء طبقه ی پایین. رفتار انحرافی بعدی که مرتن آن را نام می برد، انزواجویی یا عقب نشینی است که حالتی است که فرد در آن هم اهداف تأیید شده فرهنگی و هم وسایل دستیابی به آن را طرد می نماید و به یک نوع کناره جویی از نظام اجتماعی دست می زند (کوئن، ۱۳۷۸: ۲۲۳-۲۲۲).

ه) وقتی فردی به دلیل شرایط محدود و یا عدم شایستگی خود نتواند به هدف های تعیین شده فرهنگی و نیز به وسایل دستیابی به آن ها برسد، کناره گیری اختیار می کند؛ مثال، شخصی که خانواده، شغل، دوستان و فرزندان خود را رها می کند و زندگی در تنهایی و انزوا را ترجیح می دهد، کسی است که عملاً به دلیل ناتوانی یا عدم تمایل خود حاضر به بهنجار شدن و روی آوردن به زندگی سالم نیستند و غالباً به وسیله بسیاری از مردم طرد می شوند یا خود از جامعه کناره گیری می کنند. طغیان و سرکشی نیز رفتار انحرافی است، که وقتی رخ می دهد که شخص به این نتیجه برسد، که جامعه موانعی را بر وی تحمیل می کند که مانع نیل او به هدف هایش می شود. از این رو، شخص مزبور علیه جامعه طغیان و سرکشی می کند و درصدد دگرگونی هدف های خود برمی آید و می کوشد تا وسایل موجود برای رسیدن به آن ها را نیز تغییر دهد به طور کلی، شورش یا طغیان پنجمین وضعیت رفتار انحرافی است که در آن فرد ضمن رد کامل اهداف و وسایل به جانشین سازی اهداف و وسایل جدید دست می زند. مرتن معتقد است، معمولاً اعضای طبقه ی نوخاسته به این عمل دست می زنند و به اصطلاح گروه انقلابی تشکیل می دهند (ستوده، ۱۳۹۲: ۱۲۹).

در میان این پنج گروه، دو گروه نوآوران و انزواطلبان تمایل به شرکت در قمار و شرط بندی دارند. نوآوران جهت دستیابی به ثروت و انزواطلبان از باب لذت جویی هیجانی که در پی دارد، به دنبال آن هستند (کمالی، ۱۳۹۵: ۸).

۲-۲ نظریه فنون خنثی سازی

این نظریه توسط دیوید ماتزا (David Matza) و گرشام سایکس (Gresham Sykes) در دهه ۱۹۶۰ ارائه شده است. دیدگاه ماتزا و سایکس در خصوص بزهکار بر آن است که تمام مجرمان مقید به نظام ارزشی جامعه هستند. در این دیدگاه « بزهکاران هم زشتی عمل خود را می پذیرند و ارزش های متعارف را قبول دارند؛ اما در مورد اینکه ارتکاب جرم چگونه اتفاق می افتد، ماتزا چنین پاسخ می دهد که علت بزهکاری اطفال را باید در موقعیت های خاص جست جو کرد که جوانان در آن موقعیت ها قرار دارند؛ یعنی محیط پیرامون و محیطی که آن ها را دور هم جمع می کند. این تشکّل جوانان به آنان اجازه می دهد که استرس دوره نوجوانی و جوانی را خنثی کنند. در این تشکّل یک احساس جمع بودن و همبستگی به جوانان دست می دهد. برخی از این تشکّل ها ممکن است منجر به یک سوء تفاهم و تحقق وضعیتی شود که آن وضعیت جرمزا هست. این تشکّل ها علی الاصول کارکرد مثبت دارند؛ اما در شرایطی که فرد کار و موقعیت اجتماعی فعال نداشته باشد، این تشکّل ها مستمر و دائم می شود. پس اگر فرد نوجوان و جوان، موقتاً به کار و ازدواج و ورود به فعالیت هایی شود که هویت اجتماعی پیدا کند، فوراً از تشکّل خارج می شود؛ اما اگر زمانی این

تشکل‌ها دایمی‌شوند، زمینه‌ساز جرم شده و آن در صورتی است که شخص موفق نشود در سنی که استعداد کار دارد، فعالیت رسمی و هویت اجتماعی داشته باشد» (نجفی ابرندآبادی، ۱۳۸۷: ۳۲۸-۳۲۹). مطابق یافته‌های ماتزا و سایکز، بزهکاران از طریق فنون یا دلیل‌تراشی‌هایی مرتکب جرم می‌شوند تا به واسطه این فنون، حس گناه ناشی از ارتکاب جرم را در خود خنثی نمایند. به عبارت دیگر، بزهکاران از طریق این فنون، راه بزهکاری را برای خود هموار می‌کنند تا در درون خویش احساس شرم و گناه نکنند و به قول معروف، «عذاب وجدان نگیرند». بر این اساس، «موجه انگاری» یا «خنثی‌سازی» را می‌توان یک فرایند روانی و شخصی دانست که در طول آن، فرد بزهکار از طریق فنون خاص، رفتار مجرمانه را برای خود یا دیگران توجیه کرده و بر احساس شرم و گناه درونی خود غلبه می‌کند (رحیمی نژاد و همکاران، ۱۳۹۴: ۹۶). این فنون عبارت‌اند از: الف) انکار مسئولیت: هرزمانی که بزهکار بتواند برای اعمال انحرافی، خود را به عنوان یک شخصیت فاقد مسئولیت و بی‌گناه قلمداد کند. ب) انکار ضرر و زیان: شخص بزهکار غالباً احساس می‌کند که رفتارش به رغم اینکه مخالف قانون است اما خسارت شدیدی را در پی نداشته است. ج) انکار قربانی: در این روش مجرم به نادیده انگاشتن قربانی می‌پردازد و ممکن است ادعا کند که سارت موردنظر یک خسارت حقیقی نیست بلکه شیوه‌ای از یک انتقام یا مجازات منصفانه است و با یک روش زیرکانه، بزهکار خود را در موقعیت انتقام‌گر قرار می‌دهد و بزه دیده به جایگاه یک خطاکار انتقال داده می‌شود. نظریه مربوط به فنون خنثی‌سازی دیوید متزا را می‌توان در مورد قماربازان منطبق دانست؛ زیرا که ادعایشان این است که در دوره‌ای که من باختم دیگران برنده هستند و زمانی که من برنده بازی هستم دیگران باخت‌اند. با این روش قماربازان به خنثی‌سازی و توجیه عمل خود از طریق انکار مسئولیت انکار بزه دیدگان و انکار ضرر و زیان می‌پردازند (خالقی و فرخی نیا، ۱۴۰۰: ۱۹).

۳-۲ نظریه معاشرت ترجیحی

نظریه ادوین ساترلند تحت عنوان پیوند افتراقی بر این نکته دلالت دارد که فرایند یادگیری رفتار مجرمانه به وسیله‌ی دوستان فرد مجرم تعیین می‌شود. چهار گام زیر فرایند نظریه پیوند افتراقی را به اختصار نشان می‌دهد:

۱- رفتار تبه‌کارانه، مانند دیگر رفتارهای معمولی در اثر کنش متقابل با دیگران به‌ویژه گروه دوستان آموخته می‌شود.

۲- فراگیری رفتار مجرمانه هم مستلزم یادگیری تکنیک‌های ارتکاب جرم و هم انگیزه‌ها، سائق‌ها و گرایش‌های مناسب برای بزهکاری است.

۳- انسان بدان سبب مجرم می‌شود که فراوانی امکانات قانون‌شکنی بر محدودیت‌های نامساعد آن بچربد.

۴- پیوندهای تبهکارانه یک شخص می‌تواند از جنبه‌های خاصی همچون فراوانی، طول مدت و شدت این تماس‌ها متفاوت

باشد و در تعیین تأثیر این پیوندها بر شخص به ما کمک کند (ستوده، ۱۳۹۲: ۱۴۲).

نظریه معاشرت ترجیحی بر مبنای یادگیری اجتماعی و روابط اجتماعی پایه نهاده شده است، بر اساس نظریه یادگیری اجتماعی فرد در صورتی بزهکار می‌شود که نگرش‌های مطلوب برای نقض قانون بر نگرش مطلوب برای پیروی از قانون تفوق یابد، یک نگرش مؤثر بزهکاری زمانی بروز می‌کند که عقاید منحرف به‌عنوان یک موضوع قابل قبول و دارای ارزش مالی یا اجتماعی برای فرد مطرح شود، به‌عنوان مثال در گروه‌های دوستانه از منافع حاصل از فروش مواد مخدر سخن بگویند، بنابراین در وهله نخست، نوع واکنش‌های گروه‌های نزدیک و کوچک مرتبط با شخص بزهکار است که ارتکاب رفتار مجرمانه یا خودداری از ارتکاب آن را در فرد بزهکار تقویت می‌نماید (معظمی، ۱۳۹۰: ۱۸۲). بر اساس این نظریه، قمار در اثر تعامل با دیگران، به‌ویژه دوستان نزدیک، آموخته می‌شود؛ درست مانند دیگر رفتارهای مجرمانه یا انحرافی. اگر یک فرد در جمعی حضور یابد که قمار به‌عنوان فعالیت رایج، پذیرفته‌شده و حتی هیجان‌انگیز تلقی شود، به‌احتمال زیاد به یادگیری آن گرایش پیدا می‌کند. دوستان نه تنها تکنیک‌های قمار (مانند شرط‌بندی، قمار آنلاین یا بازی‌های خاص) را آموزش می‌دهند، بلکه نگرش‌های مثبت یا توجیه‌گرانه در مورد آن (مثل "راه سریع پول درآوردن" یا "همه دارن این کارو می‌کنن") را نیز منتقل می‌کنند.

۴-۲ نظریه تقلید

گابریل تارد یادگیری و تقلید را سبب اصلی ارتکاب بزه می‌داند. وی تقلید رفتار مجرمانه را شباهت شیوه‌های رفتاری بزهکاران یک منطقه مشترک در یک‌زمان مشترک تعریف می‌کرد (کسن، ۱۳۸۷: ۹۳). همچنین معتقد بود که تاریخ جوامع، تحت حاکمیت این واقعیت است که انسان‌ها به‌طور نامحدود از یکدیگر تقلید می‌کنند (نجفی ابرندآبادی، ۱۳۹۰: ۹۳). مطالعات بعدی در روانشناسی نیز نشان داد که یادگیری اولیه از والدین و اعضای خانواده صورت می‌پذیرد. اکنون بررسی‌های روان‌شناختی - جرم شناختی اثبات کرده است که خانواده نقش فراوانی در فرایند اجتماعی سازی فرزندان و یا بزهکاری آنان دارد. محیط خانوادگی سالم، فرهنگی، امن و سرشار از آسایش نقش به‌سزایی در بهنجار سازی آینده اجتماعی کودکان دارد و برعکس، محیط خانوادگی ناامن و آشفته، سبب خروج فرزندان از خانواده و پناه بردن به آغوش گروه‌های اجتماعی منحرف خواهد شد. در سنین بلوغ مسئله‌ای مهم‌تر از پذیرش در گروه‌های اجتماعی وجود ندارد و این پذیرش مهم‌تر از تمایلات عاطفی والدین است و در مورد فرزندان خانواده‌های ازهم‌پاشیده، این تمایل دوجندان می‌شود، لکن گروه نمی‌تواند خلأ عاطفی والدین را جبران کند (عظیمی، ۱۳۷۲: ۵۱۵). بنابراین اگر قمار در خانواده عادی سازی شده باشد یا به‌عنوان یک روش سرگرمی، درآمد یا راه حل مشکلات مالی جلوه داده شود، کودک یا نوجوان ممکن است آن را رفتاری مشروع

و قابل قبول بداند. در خانواده‌های آشفته و ناامن نیز، فرزندان ممکن است به گروه‌های بیرونی پناه ببرند. اگر این گروه‌ها درگیر رفتارهای انحرافی مانند قمار باشند، نوجوان برای پذیرش در آن گروه به رفتارهایی مانند قمار روی می‌آورد. در سنین بلوغ، نوجوانان به‌شدت به پذیرش در گروه‌های اجتماعی نیاز دارند. اگر این گروه‌ها قمار را یک رفتار رایج یا حتی مطلوب بدانند، نوجوانان بدون توجه به عواقب آن ممکن است آن را بپذیرند.

۳. بررسی کیفری و تحلیل حقوقی موضوع

قانون‌گذار درباره‌ی قمار و شرط‌بندی به دلیل ماهیت مالی آن، و نیز اهمیت و اشتراک مفهوم مال بین دو عرصه‌ی حقوق جزا و حقوق مدنی در هر دو قانون مجازات اسلامی و قانون مدنی از آن سخن گفته است. تا قبل از سال ۱۴۰۱، مهم‌ترین منبع در مورد جرم قمار و جرائم مرتبط با آن مقررات مواد ۷۰۵ الی ۷۱۱ قانون مجازات اسلامی بخش تعزیرات سال ۱۳۷۵ بود. مطابق ماده ۷۵۰ قانون مذکور: «قماربازی با هر وسیله‌ای ممنوع و مرتکبین آن به مجازات تعزیری یک تا شش ماه حبس و یا تا ۱۰۰ ضربه شلاق محکوم می‌شوند». بر این اساس برخی معتقد بودند با توجه به اینکه در این ماده قمار با هر نوع وسیله‌ای جرم و قابل مجازات هست و در الفاظ و عبارات قانون قیدوبندی در این خصوص دیده نمی‌شود، بنابراین قمار اینترنتی را نیز باید مشمول حکم این ماده دانست و بر اساس آن مرتکبین قمار در فضای مجازی نیز مطابق ماده مذکور قابل تعقیب و مجازات خواهند بود (بهره‌مند و رستمی، ۱۳۹۶: ۱). بر این اساس، با توجه به اطلاق ماده ۷۵۰ قانون مجازات اسلامی در خصوص قمار آنچه مشمول مجازات قرار گرفته، ارتکاب قمار بوده و وسیله ارتکاب جرم در آن مدخلیت نداشته و به عبارتی قمار اینترنتی از منظر فقه و حقوق کیفری همان‌طور که در نص ماده ۷۵۰ اشاره گردیده، قماربازی با هر وسیله‌ای ممنوع و مرتکبین آن قابل مجازات خواهند بود، بنابراین اشخاصی که در فضای مجازی اقدام به ارتکاب قمار نمایند بر اساس این ماده قابل مجازات خواهند بود (شاهسوان و همکاران، ۱۴۰۳: ۲۰۲). در مقابل عده‌ای نیز اعتقاد داشتند «با توجه به اصول مختلف حقوقی، ازجمله اصل قانونی بودن جرم و مجازات، تفسیر مضیق قوانین کیفری تا زمانی که قانون‌گذار به‌صراحت رفتاری را جرم انگاری ننموده و برای آن مجازاتی تعیین نکرده است، آن رفتار قابل مجازات نخواهد بود» (چگنی و موسوی ۱۳۹۸: ۳۵۸-۳۳۱).

۳-۱. جرم انگاری قمار، شرط‌بندی، بخت‌آزمایی در قانون اصلاحی

مطابق ماده اصلاحی ماده ۷۵۰ کتاب پنجم قانون مجازات اسلامی: «هر شخص به هر نحوی در فضای حقیقی یا مجازی مرتکب قماربازی یا شرط‌بندی شود یا در بخت‌آزمایی شرکت نماید، علاوه بر ضبط اموال و عواید حاصل از جرم، به جزای نقدی درجه شش یا به جزای نقدی معادل ارزش یک تا سه برابر مجموع اموال و عواید ناشی از جرم هرکدام بیشتر باشد، محکوم می‌شود». در ماده اصلاحی ماده ۷۵۰ کتاب پنجم

قانون مجازات اسلامی میان قمار و شرطبندی تمایز قائل شده و در تعریف شرطبندی آمده است: « شرطبندی عبارت است از هر نوع مشارکت دو یا چند شخص در خصوص پیش‌بینی وقوع امری خاص که بازنده یا بازندگان ملزم به پرداخت وجه، مال، منفعت، خدمت یا امتیاز مالی به صورت مستقیم یا غیرمستقیم به برنده یا برندگان باشد». تا پیش از اصلاح ماده ۷۵۰ کتاب پنجم قانون مجازات اسلامی در سال ۱۴۰۱، در قوانین کیفری جمهوری اسلامی ایران شرطبندی در بازی‌های آنلاین جز آن دسته از تخلفاتی بود که عنوان مجرمانه به آن تعلق نگرفته و طبق قانون جرم قمار با خاطیان برخورد می‌شد. به همین دلیل مواد قانونی مرتبط برای برخورد با جرم قمار و شرطبندی بر سر نتایج مسابقات ورزشی و بازی‌های آنلاین شامل مواد ۷۰۵ بود. در این ماده، تنها به لفظ «قماربازی با هر وسیله‌ای» اشاره شده و تعریف حقوقی دقیقی از آن ارائه نشده و این مسئله اسباب سردرگمی مخاطبان حقوق کیفری در تعیین خطوط قرمز رفتاری آنان را فراهم آورده بود. (حبیب زاده و همکاران، ۱۳۸۹: ۴۷-۶۸). علاوه بر جرم انگاری شرطبندی اینترنتی، ماده اصلاحی ۷۵۰ کتاب پنجم قانون مجازات اسلامی، بخت‌آزمایی را نیز جرم انگاری کرده است که پیش‌ازین سابقه نداشت. مطابق تبصره سوم ماده مورد اشاره: «بخت‌آزمایی عبارت است از هر نوع مشارکت دو یا چند شخص در خصوص انجام قرعه‌کشی یا هر اقدام مبتنی بر شانس یا انتخاب تصادفی که در نتیجه آن کل یا بخشی از وجه، مال، منفعت، خدمت یا امتیاز مالی پرداخت شده یا در تعهد پرداخت قرار گرفته، شرکت‌کنندگان به صورت مستقیم یا غیرمستقیم به یک یا چند نفر از شرکت‌کنندگان که بر مبنای قواعد آن بخت‌آزمایی برنده محسوب می‌شوند، پرداخت شود». ماده ۷۰۶ اصلاحی، حبس درجه ۴ را برای اشخاصی در نظر گرفته که فضایی مجازی یا حقیقی را به قماربازی یا شرطبندی یا برگزاری بخت‌آزمایی اختصاص دهند. بر اساس ماده ۲۴۴ اصلاحی: «هر شخص، مکان یا هر نوع فضای حقیقی یا مجازی برای قماربازی یا شرطبندی یا برگزاری بخت‌آزمایی دایر یا اداره کند، به حبس تعزیری درجه شش محکوم می‌شود و چنانچه برای انجام جرائم مذکور یا از طریق ارتکاب آن‌ها وجه، مال، منفعت، خدمت یا امتیاز مالی کسب کرده باشد، علاوه بر حبس درجه پنج، به ضبط مال و جزای نقدی معادل دو تا پنج برابر عواید حاصل از جرم نیز محکوم می‌شود»، علاوه بر این، در ماده اصلاحی مورد بحث، تهیه ابزار قمار اعم از رایانه‌ای و غیر رایانه‌ای نیز جرم انگاری شده و حتی تبلیغ، ترویج، تشویق، دعوت به قماربازی، شرطبندی یا بخت‌آزمایی دارای حبس و جزای نقدی درجه ۲ هست (شاهسوان و همکاران، ۱۴۰۳: ۲۰۴). با در نظر گرفتن آنچه در خصوص حرمت تکلیفی شرطبندی مطرح شد، این امکان وجود دارد که طبق قاعده التعذیر لکل عمل محرم، شرطبندی را نیز قابل مجازات دانست و در صورت خدشه بر قلمرو شمول قاعده، قدر متیقن شامل اقداماتی است که به مخالفت با شرع، تعدی و فساد می‌انجامد، خواهد بود (التبریزی، ۱۳۹۹: ۲۷۱). در حکم شماره ۱۱۰۰ شعبه ۹ دیوان عالی کشور نیز آمده است: «قمار به بازی گفته می‌شود که در مسیر پول یا مالی باشد و به بازی‌های تفریحی بدون بردو باخت قمار نمی‌گویند». طبق این حکم مرجع قضایی، در مقام تعریف ماهیت قمار برآمده و مقوم و رکن معنایی آن را بازی و مسابقه‌ای می‌داند که در آن «شرطبندی» باشد. لازمه‌ی این تعریف آن

است که نفس عمل شرطبندی بدون مسابقه و مسابقه دادن بدون شرطبندی قمار محسوب نشود و با این تعبیر، بین قانون جدید مجازات اسلامی و تعریف حقوقی ارائه شده در این حکم هماهنگی و وحدت نظر دیده می شود (انواری نسب، ۱۴۰۲: ۱۰۱-۱۰۲).

۲-۳. آسیب شناسی نحوه مواجهه حقوق کیفری با قمار آنلاین

از جمله اشکالات مواد ۷۰۵ تا ۷۱۱ فصل بیست و هفتم کتاب پنجم قانون مجازات اسلامی این بود که به کارگیری واژگان «قمارخانه» و «اماکن» که ظهور در مکان های فیزیکی دارد، به واسطه اصل قانونی بودن جرم و مجازات، موجب تردید در شمول این مواد بر فراهم کردن امکان انجام قمار در فضای مجازی شده بود. در حالی که در تغییر صورت گرفته در ماده ۷۰۶ طرح اصلاح موادی از کتاب پنجم قانون مجازات اسلامی درباره جرائم مرتبط با قماربازی یا شرطبندی و بخت آزمایی این اشکال برطرف شده است. در این ماده آمده است: «هر شخص، مکان یا هر نوع فضای حقیقی یا مجازی برای قماربازی یا شرطبندی یا برگزاری بخت آزمایی دایر یا اداره کند. به حبس درجه شش محکوم می شود». همین تغییر در اصلاح ماده ۷۰۸ مشاهده می شود که در آن تولید، معامله، عرضه، حمل یا نگهداری ابزار مخصوص قماربازی اعم از رایانه ای و غیر رایانه ای، جرم انگاری شده است. یا در اصلاح ماده ۷۰۹ به معاونت با اقداماتی مانند ساخت، طراحی، نگهداری، پشتیبانی یا راه اندازی قمارخانه، مرکز شرطبندی و بخت آزمایی در فضای حقیقی یا مجازی اشاره شده است. به این ترتیب با اصلاح صورت گرفته، امکان مجازات مرتکبان جرائم مربوط به قماربازی، شرطبندی و بخت آزمایی در فضای مجازی فراهم شده است. البته این برداشت نیز در مورد مواد ۷۰۵ تا ۷۱۱ ممکن است که واژه قمارخانه به عنوان مثال ذکر شده است و با توجه به الغاء خصوصیت، می توان احکام قمار را شامل فضای مجازی دانست و نیز در صورت شک به اصله الاطلاق استناد کرد و قمار در فضای مجازی را نیز مشمول مواد یاد شده محسوب نمود (بابایی، ۱۴۰۱: ۷۹).

۴. مکانیسم های خشونت مالی در بستر قمار آنلاین

خشونت در خانواده از زمانی که انسان بر روی این کره خاکی زندگی را آغاز کرده نسبت، به کودکان زنان، سالخوردگان وجود داشته، ولی شدت و ضعف آن در جوامع مختلف و در طبقات گوناگون جامعه متفاوت بوده است (اعزازی، ۱۳۸۵: ۱۹۶). خشونت اقتصادی مربوط به رفتارهایی است که مشکلات اقتصادی ایجاد می کند و زنان را در تنگنای مالی قرار می دهد. این نوع از خشونت شامل رفتارهایی مانند سو استفاده مالی از همسر، خودداری از پرداخت نفقه، محروم کردن از حق دخل و تصرف در اموال شخصی و صدمه زدن به وسایل علاقه او است (یکه کار و همکاران، ۱۳۹۸: ۵۱). نهادهای بین المللی نظیر نهاد بین المللی برابری جنسیت و توانمندسازی زنان سازمان ملل متحد (۲۵ نوامبر ۲۰۲۰) خشونت اقتصادی را این گونه تعریف کرده اند: «خشونت اقتصادی، شامل ایجاد یا تلاش برای ایجاد وابستگی مالی شخص به وسیله کنترل منابع

مالی، جلوگیری از دسترسی به پول و منع از حضور در مدرسه یا کار است». همچنین در این اسناد محدودیت در دسترسی به منابع اقتصادی، هم شامل منابع مستقیم اقتصادی همچون بازار کار و هم شامل منابع غیرمستقیم مالی، همچون خدمات آموزشی و بهداشتی است. در اسناد بین‌المللی همچون کنوانسیون محو کلیه اشکال تبعیض علیه زنان و سند توسعه پایدار، تساوی حقوقی و محو هرگونه تفاوت حقوقی زن و مرد به مثابه تبعیض جنسیتی، به عنوان یک اصل ذکر شده است. برخلاف بار معنایی واژه خشونت که شامل برخورد خشن مرتکب است، مفهوم خشونت اقتصادی دامنه بسیار گسترده‌ای از هرگونه نقض حق مالی زنان از منظر برابری با مردان را دربر می‌گیرد. طبق نظریه منابع از ویلیام گود توزیع ناعادلانه و نامتعادل منابع و قدرت مالی در جامعه، به تبع نتایج مشابهی در خانواده خواهد داشت و سبب می‌شود افرادی که دسترسی کمتری به منابع اقتصادی دارند در معرض خطر قرار گرفته و افراد با دسترسی بیشتر در جهت اعمال قدرت و یا تحمیل امیال خود به فرد آسیب‌پذیرتر گام بردارند (یکه کار و همکاران، ۱۳۹۸: ۵۰-۵۱). در این میان برخی از زنان قربانی خشونت اقتصادی، به کارهایی همچون قمار آنلاین روی می‌آورند. در گزارش سالیانه بهداشت عمومی به مواردی همچون تلفات مالی، بدهی و مشکلات مالی که شرط‌بندی برای فرد به ارمغان می‌آورد، اشاره شده است (کشکر و همکاران: ۱۱۸). فرد قمارباز پس از باخت دچار تنش‌های ذهنی، نفرت، خشم و استرس‌های شدیدی می‌شود و در اثر وسواس‌های شدید فکری، تزلزل در کنترل هیجانات منفی و امکان دسترسی به اینترنت، مدام شرط‌بندی‌های جدیدی انجام می‌دهد تا شکست را جبران کند. در این صورت فرد به دلیل کاهش تحمل و تاب‌آوری، توانایی حل مسائل و مشکلات جزئی را از دست می‌دهد و ممکن است به مصرف مواد اعتیادآور برای افزایش تمرکز یا غلبه بر استرس‌هایش روی بیاورد. قماربازی می‌گوید: «وقتی قمار می‌کردم و می‌باختم، اعصابم به هم می‌ریخت. همین موضوع باعث می‌شد قرص‌هایی مثل کلونازپام مصرف کنم. الان چندین سال است که مصرف می‌کنم. خیلی‌ها بعد از باختن، غش و یا خودزنی کردند» (فاطمی نیا و همکاران: ۶۴). کشکر و همکاران در پژوهشی نشان دادند که بیشتر شرکت‌کنندگان در شرط‌بندی ورزشی را جوانان و افراد بیکار یا افرادی با درآمد پایین تشکیل می‌دهد (کشکر و همکاران، ۱۳۹۹: ۱۱۴) که می‌توان زنان خانه‌دار و کودکان را در زیرگروه این مجموعه قرار داد. در این رابطه (قاسمی و همکاران، ۱۳۹۳ و Terner & et al, 2011) در پژوهش خود بیان کردند که بیشتر افراد شرکت‌کننده در شرط‌بندی را جوانان تشکیل می‌دهد. همچنین فرا تحلیل صورت گرفته در کشورهای اسکندیناوی بین سال‌های ۱۹۹۷ تا ۲۰۰۰ نیز این یافته را تأیید و تعداد جوانان که شرط‌بندی می‌کنند را ۵ برابر بزرگسالان اعلام کرده‌اند (Kristiansen & Jensen, 2011).

۵. جرم انگاری خشونت مالی علیه زنان و کودکان

زنان هسته و رکن اساسی خانواده و جامعه هستند و استحکام، بهبودی وضع خانواده در پیشرفت کشور مؤثر است، اصلاح قوانین مختص زنان و وضع قوانین به‌روز متناسب با فرهنگ، عقاید و سنت‌ها، برای حمایت از

این قشر آسیب‌پذیر بی‌شک از عوامل توسعه خواهد بود. یکی از عوامل نابودی خانواده خشونت علیه زنان است، سلامت و شادی زنان برابر با شادی تمام اهل خانه است. سوءاستفاده و خشونت علیه زنان بیشتر از اقشار دیگر است به همین منظور نیاز به حمایت‌های ویژه از سوی حاکمیت و دولت دارند (ابراهیمی و عبداللهی، ۱۴۰۳: ۸۶). «خشونت علیه زنان موضوعی است که مستلزم راه‌های حقوقی و همکاری دستگاه‌های دولتی هست. امر قانون‌گذاری و تدوین قانون خاص از جمله ابتدایی‌ترین اقداماتی است که کشورها باید نسبت به آن اقدام نمایند؛ و در قدم بعدی جرم‌انگاری و اعمال مجازات فرد خاطی باید محقق گردد که این موضوع با توجه به بافت فرهنگی و اجتماعی کشورها مختلف است». (امیری، ۱۳۹۷: ۵). «اعلامیه پایان خشونت علیه زنان که به وسیله مجمع عمومی سازمان ملل متحد تصویب شد، بارزترین پشتوانه شکل‌گیری اعلامیه‌ها و کنوانسیون‌های بین‌المللی و منطقه‌ای و قوانین ملی در رابطه با موضوع خشونت علیه زنان است « (کدخدایی، ۱۳۹۹: ۱۰۶). «کنوانسیون رفع هرگونه تبعیض علیه زنان یا اعلامیه پایان خشونت علیه زنان به تصویب جمهوری اسلامی ایران نرسیده است، ولی لایحه پیشگیری از آسیب‌دیدگی زنان و ارتقای امنیت آنان در برابر سوء رفتار تحت تأثیر از آن دو بوده است. این لایحه برای جلب نظر قوه قضاییه در بخش‌های قضایی به قوه قضاییه ارسال شد. قوه قضاییه (تحت ریاست حجت الاسلام و المسلمین رئیسی) به هدف بومی‌سازی این لایحه با فرهنگ اسلامی و ایرانی و متناسب با فرهنگ حقوقی ایران، در عناوین مجرمانه و مفاهیم مطرح شده در لایحه ارسالی دولت، تغییراتی اعمال کرده است» (کدخدایی، ۱۳۹۹: ۱۰۸). نکات مثبت این لایحه که جنبه‌ی نوآوری هم دارد، تأسیس صندوق حمایت از زنان خشونت دیده یا در معرض خشونت از سوی وزارت دادگستری، باهدف حمایت از این قشر در مواردی نظیر، پرداخت تفاضل دیه در صورتی که زن به قتل رسیده و قاتل مرد است و اولیای دم زن مقتول جهت انجام قصاص، توانایی پرداخت تفاضل دیه را ندارند و نیز تأمین هزینه‌های درمانی و آموزش مهارت‌های زندگی و شغلی در طول مدت حبس برای زنان زندانی، از دیگر نکات مورد تأکید این لایحه است. در این لایحه تالش شده جرائم به نحوی تعریف شوند که با پیشرفت ارتباطات و مطرح‌شدن آزارها و خشونت‌های جدید علیه زنان، این مباحث و موضوعات نیز مشمول مجازات شوند (ابراهیمی و عبداللهی، ۱۴۰۳: ۸۰). یکی از مهم‌ترین عوامل ارتکاب جرم، بیکاری و فقر است؛ و یکی از دلایل بیکاری افراد نداشتن مهارت لازم برای انجام کار است. یادگیری مهارت نه تنها باعث تقویت روحیه بلکه باعث پایداری فرد بر عدم گرایش مجدد به سمت بزهکاری است (علائی، ۱۳۹۹: ۳). یکی دیگر از محاسن یادگیری مهارت‌های شغلی برای زنان این است که: زنانی که از استقلال اقتصادی بهره‌مند می‌شوند می‌توانند از همزیستی با مردی که آن‌ها را مورد خشونت قرار می‌دهد، امتناع کنند. شانس این زنان برای حفظ شرافت انسانی بیش از زنانی است که از نظر اقتصادی وابسته به مردان خانواده بوده و خشونت را به ناچار می‌پذیرند. (کار، ۱۳۸۷: ۵۰۵). استفاده از نیروی کار زنان موجب رشد پیشرفت جامعه می‌شود. یکی دیگر از نکات مثبت لایحه بحث توانمندسازی و حمایت اقتصادی زنان با اعطای تسهیلات کم‌بهره، در جهت ایجاد اشتغال برای آنان است. زنانی که از زندان آزاد می‌شوند یا زنان و

دختران بدون سرپرست، خودسرپرست یا بد سرپرست علاوه بر اینکه بیشتر در معرض خشونت و فساد هستند، مستعد انجام جرم و رفتار ناپهنگار هم هستند، ایجاد اشتغال برای این گونه زنان باعث پیشگیری از جرم می شود. اشتغال زنان به ویژه در طبقه می متوسط، استقلال را برای او به همراه می آورد که وابستگی اقتصادی او را تا حد زیادی کم می کند، علاوه بر آن زنان شاغل از اعتماد به نفس بالایی برخوردار هستند. (کیانمهر، ۱۳۷۸: ۲۰). یکی از نوآوری ها این لایحه نسبت به قانون اهداف و وظایف آموزش و پرورش مصوب ۲۹۱۱، تأکید به لزوم مشاور و توسعه مراکز خدمات مشاوره های جهت شناسایی و اصلاح به موقع اختلالات روانی و رفتاری دانش آموزان است. «در چند دهه اخیر متصدیان تعلیم و تربیت کشور به این نتیجه رسیده اند که مشاوره در زمینه های گوناگون می تواند دانش آموزان را در جهت رشد و بالندگی یاری نماید. مشاوره در ناسازگاری های عاطفی و روانی در خانواده، مدرسه و محیط کار، روبرو شدن با مشکلات متعدد اقتصادی، خانوادگی، تحصیلی و شغلی و تصمیم گیری های مهم نظیر انتخاب همسر، انتخاب رشته تحصیلی، انتخاب شغل، بررسی انطباق استعداد و رغبت های فرد با رشته تحصیلی یا کار در شغل خود و ده ها مشکل دیگر، کمک شایانی می کند که دلایل ضرورت امر راهنمایی و مشاوره در آموزش و پرورش را نشان می دهد». (حسینی بیرجندی، ۱۳۹۱: ۱۰۵). یکی دیگر از نکات مثبت کمک به تهیه و تجهیز اماکن و فضاهای مناسب از جمله خانه های امن است. «امروزه ضروری ترین خواسته مدافعان حقوق زنان از دولت، تشکیل و گسترش نمودن پناهگاه هایی در جهت پناه دادن به زنان یا کودکان خشونت دیده به خصوص خشونت های خانگی است که پس از فرار از قلمرو خشونت، به این گونه مراکز با اطمینان مراجعه کنند». (ابوالحسنی، ۱۳۹۲: ۱۹). گسترش این گونه مراکز به سلامت جامعه کمک می کند. می توان با برنامه ریزی درست زنان خشونت دیده را دوباره به زندگی برگرداند. همچنین با فراهم کردن تجهیزات می توان از آنان در نیروی کار استفاده کرد که علاوه بر تقویت روحیه و امید به زندگی، استقلال مالی هم پیدا کنند. با اجرای شدن این لایحه می توان امید داشت خیلی از آسیب های اجتماعی در خصوص زنان خشونت دیده کاهش یابد (ابراهیمی و عبداللهی، ۱۴۰۳: ۸۶). در خصوص خشونت علیه کودکان، با الهام از ماده ۲۱ پیمان نامه حقوق کودک می توان گفت: «خشونت هر اقدام فیزیکی / جسمی یا روحی و روانی، صدمه و آزار، بی توجهی و رفتار ناشی از بی توجهی، سوء رفتار یا سوء استفاده، از جمله سوء استفاده جنسی است». همچنین با عنایت به ماده ۱ قانون حمایت از کودکان و نوجوانان (مصوب ۱۳۸۱/۰۹/۲۵) می توان تعریفی قانونی برای کودک آزاری برشمرد. این ماده مقرر کرده است: «هر نوع اذیت و آزار کودکان و نوجوانان که موجب شود به آنان صدمه جسمانی و یا روانی و اخلاقی وارد شود و سلامت جسم یا روان آنان را به مخاطره اندازد، ممنوع است» (نوری، ۱۳۸۶: ۳۵). اعلامیه صندوق نجات کودکان که سال ۱۹۲۴ در جامعه ملل و سپس با اصلاحاتی در سال ۱۹۵۹ در سازمان ملل متحد به تصویب رسید، در اصل پنجم اعلام کرده است: «کودک باید چنان تربیت شده و رشد کند که بداند، مسئول است توانایی ها و استعداد هایش را صرف خدمت به هموعانش کند». ماده ۲۷ پیمان نامه نیز ضمن توجه به عملکرد مهم رسانه های گروهی، دولت ها را موظف می کند به گونه ای رفتار کنند

که اطلاعات و مطالب لازم از منابع ملی و بین‌المللی که هدف آن‌ها ترویج رفاه اجتماعی، معنوی و اخلاقی و بهداشت جسمی و روانی کودک است، در اختیار کودکان قرار دهند؛ منظور آن است که رشد معنوی و اخلاقی کودکان، همواره مورد توجه پیمان‌نامه است. همچنین بند ۱ ماده ۱۷ پیمان‌نامه، آشکارا به این ابعاد شخصیتی کودکان توجه و مقرر می‌کند: «کشورهای عضو، حق همه کودکان را برای برخورداری از سطح زندگی مناسب برای رشد جسمی، ذهنی، معنوی، اخلاقی و اجتماعی به رسمیت می‌شناسند». بند ۱ ماده ۲۹ پیمان‌نامه نیز «آماده‌سازی کودک برای یک زندگی مسئولانه در جامعه‌ای آزاد و با روحیه تفاهم، صلح، مدارا، مساوات بین زن و مرد، دوستی میان مردمان، گروه‌های قومی، ملی و مذهبی و افرادی که منشأ بومی دارند» را یکی از اهداف مشترک کشورها در آموزش کودکان می‌داند. (همان: ۴۲). بی‌اعتنایی والدین و سایر افراد خانواده نسبت به معیارهای اخلاقی، بیگمان موجب می‌شود کودکان بالیده در آن محیط نیز، بیشتر در معرض خطر نقض هنجارها از جمله انجام رفتارهای خشونت‌آمیز علیه دیگر کودکان باشند؛ برعکس، تبیین و رعایت معیارهای اخلاقی و اصول معنوی در خانواده ضمن پیشگیری از بروز خشونت خانگی، تربیت کودکانی را که بتوانند به این اهداف پیش‌گفته وفادار باشند، تسهیل می‌کند. (همان: ۴۳). این در حالی است که اگر خانواده نسبت به نظارت دیجیتال بی‌توجه باشند، احتمال مواجهه کودک با تبلیغات قمار یا پلتفرم‌های بدون محدودیت سنی افزایش می‌یابد. پروفسور پیرو نیز در تحقیق خود در این باره چند موضع از گزارش خود به نقش اینترنت در گسترش انواعی از خشونت علیه کودکان توجه داده است. در پاراگراف ۷۷ با لحنی محافظ کارانه آمده است: «...ظاهراً اینترنت و سایر پیشرفت‌ها در زمینه فناوری ارتباطات نیز در افزایش مخاطرات استثمار جنسی و سایر انواع خشونت بی‌تأثیر نبوده است» (همان: ۴۴). بسیاری از انواع قمار دیجیتال از کودکان سوءاستفاده اقتصادی و روانی می‌کنند. وابستگی به قمار با کاهش اعتمادبه‌نفس، افزایش اضطراب و درعین حال افزایش احتمال خشونت خانگی و حتی خودآزاری نیز همراه است.

نتیجه گیری

بررسی پدیده قمار آنلاین از منظر جرم‌شناسی و حقوق کیفری نشان می‌دهد که این رفتار انحرافی، صرفاً یک مسئله فردی یا اقتصادی نیست، بلکه پدیده‌ای پیچیده و چندبعدی است که ریشه در ساختارهای اجتماعی، فرهنگی، روانی و اقتصادی دارد. نظریه‌های کلاسیک و نوین جرم‌شناسی از جمله نظریه فشار مرتن، فنون خنثی‌سازی، معاشرت ترجیحی و تقلید، چارچوب‌هایی تحلیلی را برای درک بهتر زمینه‌های شکل‌گیری و گسترش قمار فراهم کرده‌اند. نظریه فشار مرتن آشکار می‌سازد که نابرابری فرصت‌ها، فقر و سرخوردگی از عدم دستیابی به اهداف مشروع، افراد را به سوی راه‌های میان‌بر و انحرافی مانند قمار سوق می‌دهد. این مسئله در خانواده‌های آسیب‌پذیر به‌ویژه بارزتر است، چراکه فشار اقتصادی شدید، امید به بهبود سریع وضعیت مالی از طریق بخت‌آزمایی را افزایش می‌دهد. پس از ورود به این چرخه، قمارباز اغلب متحمل زیان‌های مالی شدید می‌شود و به تدریج کنترل خود را از دست می‌دهد که در بسیاری موارد به پرخاشگری و اعمال خشونت، به‌ویژه علیه اعضای ضعیف‌تر خانواده، می‌انجامد. در این مسیر، نظریه فنون خنثی‌سازی نقش مهمی در توجیه روانی رفتارهای آسیب‌زا ایفا می‌کند. قمارباز با انکار مسئولیت یا آسیب، یا با قربانی‌سازی، احساس گناه را در خود سرکوب می‌کند و اقدامات خویش را مشروع جلوه می‌دهد. این فرآیند، به‌ویژه در بستر تنش‌های مالی و خانوادگی، موجب شکل‌گیری خشونت اقتصادی پنهانی علیه زنان و کودکان می‌شود. زنان به‌عنوان نخستین قربانیان این نوع خشونت، از چرخه تصمیم‌گیری‌های مالی کنار گذاشته شده و در برخی موارد متحمل سوءاستفاده مالی مستقیم می‌شوند. همچنین، کودکان در معرض بی‌توجهی، استثمار اقتصادی و حتی مشارکت اجباری در تأمین منابع مالی قرار می‌گیرند. از بُعد فرهنگی - اجتماعی، نظریه‌های معاشرت ترجیحی و تقلید نشان می‌دهند که محیط خانوادگی و روابط نزدیک نقش مهمی در انتقال الگوهای رفتاری قمار دارند. در برخی خانواده‌ها، قمار نه تنها رفتاری غیرعادی تلقی نمی‌شود، بلکه به‌عنوان یک شیوه رایج برای کسب درآمد و حتی مهارت تلقی می‌گردد. این مسئله به بازتولید نسل‌های جدیدی از افراد با نگرش‌های مثبت به قمار منجر می‌شود و چرخه آسیب را پایدار می‌سازد. در حوزه حقوق کیفری، سیاست‌گذاری‌های ایران نشان‌دهنده درک عمیق قانون‌گذار از ابعاد اجتماعی قمار است. اصلاح ماده ۷۵۰ قانون مجازات اسلامی، گامی مهم در جهت جرم‌انگاری دقیق و مؤثر قمار آنلاین به شمار می‌رود. این ماده، نه تنها خود عمل قمار، بلکه کلیه رفتارهایی را که به‌نحو موجب تسهیل آن شوند، در بر می‌گیرد. با این حال، صرف برخورد کیفری کافی نیست و باید در کنار آن، راهکارهای پیشگیرانه و حمایتی اتخاذ شود. پیشگیری از خشونت اقتصادی ناشی از قمار، مستلزم رویکردی چندسطحی و میان‌رشته‌ای است. نخست، پیشگیری ساختاری و آموزشی ضروری است؛ یعنی طراحی برنامه‌های آموزش مالی و مهارت‌های زندگی برای گروه‌های در معرض خطر، از جمله نوجوانان، زنان خانه‌دار و اقشار کم‌درآمد. گنجاندن سواد مالی در برنامه درسی مدارس، اجرای کمپین‌های رسانه‌ای برای آگاه‌سازی درباره پیامدهای قمار و انتشار محتواهای هشداردهنده در فضای مجازی از جمله اقدامات اثربخش در این حوزه هستند. دوم، مداخلات حمایتی و

روانی اهمیت زیادی دارند. ایجاد مراکز مشاوره با رویکرد ترکیبی (روان شناختی، اجتماعی و مالی)، ارائه خدمات رایگان یا یارانه‌ای برای درمان اعتیاد به قمار، و حمایت از کسب‌وکارهای کوچک و خانگی از جمله راهکارهای توانمندسازی اقتصادی و کاهش وابستگی به درآمدهای ناپایدار هستند. برنامه‌های حرفه‌آموزی به همراه بسته‌های حمایتی، به‌ویژه برای زنان سرپرست خانوار، می‌توانند نقش مهمی در کاهش آسیب‌های ناشی از قمار ایفا کنند. سوم، حمایت از کودکان قربانی باید در اولویت قرار گیرد. اجرای طرح‌هایی با محوریت سلامت روان، بازگشت به تحصیل، و حمایت‌های معیشتی برای کودکان خانواده‌های درگیر قمار، می‌تواند زمینه بازسازی این آسیب‌ها را فراهم کند. نهادهای دولتی، سازمان‌های مردم‌نهاد و مراکز خیریه باید در این مسیر همکاری منسجمی داشته باشند. در جمع‌بندی، مقابله مؤثر با پدیده قمار آنلاین و خشونت مالی ناشی از آن، نیازمند نگاهی کل‌نگر و تلفیقی است که ضمن درک ابعاد روانی، اجتماعی و حقوقی آن، راهکارهایی هماهنگ در زمینه آموزش، حمایت و سیاست‌گذاری ارائه دهد. تنها با چنین رویکردی می‌توان از چرخه بازتولید خشونت و نابرابری در بستر خانواده جلوگیری کرد.

منابع

کتاب‌های فارسی

۱. احمدی، حبیب، **جامعه‌شناسی انحرافات**، چاپ اول، تهران، سمت، ۱۳۸۴.
۲. اعزازی، شهلا، **جامعه‌شناسی خانواده، با تأکید بر نقش ساختار و کارکرد خانواده در دوران معاصر**، تهران، روشنگران و مطالعات زنان، ۱۳۸۵.
۳. بیات، شیرین و لطفعلی زاده، الهه، **مختصر جرم‌شناسی**، چاپ چهارم، اندیشه ارشد، ۱۴۰۲.
۴. حسینی بیرجندی، سید مهدی، **راهنمایی و مشاوره تحصیلی و تاریخچه راهنمایی و مشاوره در ایران**، چاپ هفتم، تهران، رشد، ۱۳۹۱.
۵. ستوده، هدایت‌الله، **آسیب‌شناسی اجتماعی**، چاپ بیست و یکم، تهران، آوای نور، ۱۳۹۲.
۶. عظیمی، سیروس، **روان‌شناسی عمومی**، چاپ اول، تهران، صفار، ۱۳۷۲.
۷. کار، مهر انگیز، **پژوهشی درباره خشونت علیه زنان در ایران**، چاپ دوم، تهران، روشنگران و مطالعات زنان، ۱۳۸۷.
۸. کسن، موریس، **اصول جرم‌شناسی**، ترجمه میر روح‌الله صدیق، چاپ اول، تهران، دادگستر، ۱۳۸۷.
۹. کوئن، بروس، **درآمدی بر جامعه‌شناسی**، ترجمه محسن ثلاثی، چاپ اول، تهران، توتیا، ۱۳۷۸.
۱۰. محسنی تبریزی، علیرضا، **وندالیسم**، چاپ اول، تهران، نشر آن، ۱۳۸۳.
۱۱. معظمی، شهلا، **بزهکاری کودکان و نوجوانان**، چاپ پنجم، تهران، دادگستر، ۱۳۹۰.
۱۲. میرخلیلی، سید محمود، **جرم‌شناسی**، چاپ اول، تهران، ۱۳۹۹.
۱۳. نجفی ابرندآبادی، علی حسین، و هاشم‌بیگی، حمید، **دانشنامه جرم‌شناسی**، چاپ اول، تهران، کتابخانه گنج دانش، ۱۳۹۰.

کتاب‌های عربی

۱. ابن‌منظور، محمدبن‌مکرم، **لسان‌العرب**، چاپ اول، بیروت، مؤسسه تحقیقات و نشر معارف اهل‌بیت (ع)، ۱۴۱۹ ق.
۲. تبریزی، جواد، **ارشاد الطالب الی التعلیق علی المکاسب**، قم، مطبعة مهر، ۱۳۹۹ ق.

پایان نامه ها

۱. امیری، افسون، **جهانی شدن خشونت علیه زنان با رویکرد جرم‌شناسی**، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه آزاد اسلامی واحد شاهرود، ۱۳۹۷.
۲. ابوالحسنی، سالمه، **بررسی حقوقی-جرم‌شناسی اسناد سازمان ملل در مورد خشونت خانگی**، رساله دکتری، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکز، ۱۳۹۲.
۳. علائی، حشمت‌الله، **نقش مؤسسات حرفه‌آموزی و کاردرمانی در اصلاح و بازسازی مجرمان**، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه آزاد اسلامی واحد اردبیل، ۱۳۹۹.

مقاله‌ها

۱. ابراهیمی، مهسا، عبداللهی، محمدجواد، **نوآوری‌های لایحه پیشگیری از آسیب‌دیدگی زنان و ارتقای امنیت آنان در برابر سوءرفتار**، فصلنامه مطالعات میان‌رشته‌ای فقه، ۴(۳)، ۷۷-۱۰۰، ۱۴۰۳.
۲. انواری نسب، مهدی، **تحلیل فقهی حقوقی ادله احکام شرط‌بندی در بازی‌های نوظهور فاقد ابزار قمار**، آموزه‌های حقوق کیفری، ۲۰(۲۶)، ۹۹-۱۴۰۲، ۱۴۰۴.
۳. بابایی، احسان، **مبانی فقهی جرم‌انگاری قمار در حقوق ایران**، فصلنامه دیدگاه‌های حقوق قضائی، ۲۷(۱۰۰)، ۶۳-۸۲، ۱۴۰۱.
۴. بهزاد ثابتی‌پور، **مکاتب و قلمرو جرم‌شناسی**، فصلنامه قانون‌یار، ۲(۷)، ۴۹-۱۳۹۷، ۷۱.
۵. بهره‌مند، حمید، رستمی، سینا، **تحلیل حقوقی جرایم قماربازی و شرط‌بندی و بخت‌آزمایی رایانه‌ای**، همایش‌های بین‌المللی جنبه‌های حقوق فناوری اطلاعات، دانشگاه علم و فرهنگ، ۱۳۹۶.
۶. چگنی، مهدی، موسوی، سید احمد، **قماربازی در فضای مجازی از نظر حقوق کیفری**، فصلنامه مجلس و راهبرد، ۲۶(۱۰۰)، ۳۳۱-۳۵۸، ۱۳۹۸.
۷. حبیب زاده، جعفر، حامدپور، غلام و عمرانی، سلمان، **تحلیل جرم قمار در فقه و حقوق ایران**، فقه و مبانی حقوق اسلامی، شماره ۲۰، ۱۳۸۹.
۸. رحیمی نژاد، اسمعیل، آقاییاری، مهدی، و قلی‌پور، غلامرضا، **نظریه خنثی سازی جرم و ارتباط آن با عدالت ترمیمی**، پژوهش حقوق کیفری، ۳(۱۱)، ۸۵-۱۱۲، ۱۳۹۴.

۹. شاهسون، نوشین و رجائی پور، مصطفی و رزمی، محسن، قمار اینترنتی از منظر فقه و حقوق کیفری، فصلنامه فقه جزای تطبیقی، دوره: ۴، شماره: ۱، ۱۴۰۳.

۱۰. فاطمی‌نیا، محمدعلی و همکاران، گونه‌شناسی قمار و آسیب‌های اجتماعی آن در شهر تهران، فصلنامه علوم اجتماعی، ۶۴، ۲۷(۸۹)، ۴۱-۷۰، ۱۳۹۹.

۱۱. قاسمی، حمید، کشکر، سارا، محمدی، لیلا و بجانی، ابوالفضل، مقایسه ویژگی‌های رفتاری شرکت‌کنندگان در پیش‌بینی نتایج رقابت‌های فوتبال با توجه به ویژگی‌های جامعه شناختی و وضعیت بازاریابی این مسابقات، مدیریت و توسعه ورزش، ۳(۱)، ۹۹-۱۳۹۳، ۱۱۵.

۱۲. کشکر، سارا، جاوید، فضائل و بهادر، حسین، آسیب‌شناسی شرط‌بندی مجازی فوتبال و راهکارهای پیشگیری از آن، مجله مطالعات بازاریابی ورزشی، ۱(۳)، ۱۳۲-۱۰۵، ۱۳۹۹.

۱۳. کدخدایی، محمدرضا، بررسی انتقادی کلیات لایحه تأمین امنیت زنان علیه خشونت، فصلنامه دین و قانون، ۸(۳۰)، ۱۰۳-۱۴۰، ۱۳۹۹.

۱۴. کمالی، عباس، بررسی تاثیر ساختارهای اجتماعی و فرهنگی بر وقوع جرم در ایران (با تاکید بر نظریه رابرت مرتون)، کنگره بین‌المللی علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، ۱۳۹۵.

۱۵. کیانمهر، محمد ولی، بررسی تاثیر اشتغال زن بر خانواده، نشریه کار و جامعه، ش ۳۲، ۱۳۷۸.

۱۶. نوری، سید مسعود، خشونت خانگی علیه کودکان: چیستی، چرایی و راهکارهای درمان آن در پرتو تلاش‌های حقوقی، دوفصلنامه بین‌المللی حقوق بشر، ۲(۲)، ۳۵-۵۴، ۱۳۸۶.

۱۷. یکه‌کار، شیرین، آقابخشی، حبیب، حسینی حاجی‌بکنده، سید احمد، زمینه‌های اجتماعی خشونت خانگی علیه زنان، فصلنامه مددکاری اجتماعی، ۸(۳)، ۴۹-۵۹، ۱۳۹۸.

18. Gainsbury, S., Hing, N., Delfabbro, P., & King, D., **A taxonomy of gambling and casino games via social media and online technologies**, First Edition, International Gambling Studies, 14(2), 196-213, 2014.

19. Kristiansen, S. & S. M. Jensen, **Prevalence of Gambling Problems among Adolescents in the Nordic Countries: An Overview of National Gambling Surveys 1997-2009** Prevalence of Gambling Problems among Adolescents 1997-2008. International Journal of Social Welfare. 20(1): 75-86, 2011,

20. Postmus, J. L., Hoge, G. L., Breckenridge, J., Sharp-Jeffs, N., & Chung, D., **Economic Abuse as an Invisible Form of Domestic Violence: A**

Multicountry Review, First Edition, Trauma, Violence, & Abuse, 21(2), 261–۲۸۳, ۲۰۱۸.

21. Stylianou, A. M., **Economic Abuse Within Intimate Partner Violence: A Review of the Literature**, First Edition, Violence and Victims, 33(1), 3–۲۲, ۲۰۱۸.

22. Turner, N.; A. Ialomiteanu.; A. Paglia-Boak. & E. Adlaf. **A Typological Study of Gambling and Substance Use among Adolescent Students**. Journal of Gambling Issues. 25: 88–10, 2011.

۲۳. Wood, R.T and R.J Williams, **Internet Gambling: Prevalence, Patterns, Problems and Policy Options, Final Report Prepared for the Ontario Problem Gambling Research Centre**, Guelph, 2009.

وبسایت‌ها

۱. لغتنامه دهخدا، سایت رسمی مؤسسه لغتنامه دهخدا، <https://www.loghatnaameh.org>

2. UN Women, Types of Violence, <https://www.unwomen.org/en/what-we-do/ending-violence-against-women/faqs/types-of-violence>.

3. UN Sustainable Development Goals, Sustainable Development Knowledge Platform, <https://sustainabledevelopment.un.org>.